

Hemmelige stortingsforhandlinger 1939—1940.

Av overlæge Johan Scharffenberg.

II.

I en note av 6. januar 1940 påstod den britiske regjering at tyske ubåter hadde senket minst tre skip på norsk sjøområde. Derved hadde den tyske marine gjort norske farvann til et krigsteater og i gjerning berøvet dem deres nøytrale karakter. Derfor så den britiske regjering seg tvunget til å innrette seg etter stillingen og utstrekke sine flåteoperasjoner til de norske farvann, som således var blitt et operasjonsområde for fiendens flåtestyrker.

Koht bad kong Haakon personlig henvende seg til den engelske kongen om denne trusel, og protesterte selv på den norske regjeringens vegne gjennom sendemannen i London.

Lørdag 6. januar 1940 kom den russiske sendemann kl. 3.30 morgen ut til Koht med en protest mot Norges holdning i den finske krig.

På grunn av disse to notene, og stillingen i sin helhet, gav Koht en utenrikspolitisk redegjørelse i Stortinget for lukkede dører 8. januar 1940. Stortinget besluttet å sende redegjørelsen over til det nye storting, som 17. januar gjorde vedtak om dens henvisning til den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité. Komitéen innstilte 30. januar til Stortinget å gjøre vedtak om at redegjørelsen skulle vedlegges protokollen; dens «enkelte medlemmer forbeholder seg sine merknader og uttalelser ved Stortingets nye behandling av saken». Redegjørelsen ble stemplet som «strengt hemmelig», alle kopier til representantene var nummerert og skulle «tilbakeleveres Stortingets kontor etter at saken er behandlet i Stortinget».

Nå kan hemmeligholdelse ikke lenger være nødvendig, hovedinnholdet ble allerede i 1942 meddelt i «Auswärtige Politik», og Stortingets presidentskap vil formodentlig snart offentliggjøre hele redegjørelsen. Den er imidlertid så lang (20 maskinskrevne foliosider i den avskrift jeg har), at bare de viktigste uttalelser kan gjengis her. Atskillig hadde Koht allerede meddelt i Utenrikskomitéens møte 22. desember 1939 (referert i min første artikkel). Den russiske noten forbigås her.

Koht uttalte først at regjeringen bygde «på det som Stortinget selv hadde slegt fast for all norsk utenrikspolitikk; ein ubryteleg nøytralitet til alle sider. Det har vori grunnsetninga for alt det som er gjort i desse månadene, det er det som har vori formålet for all utanriksstyringa: å halda Noreg utanfor krig og tryggje freden for landet på alle måtar». Men så kom de to notene «som trugar fredspolitikken vår utover det som vi kunne rekne for ventande i krigstider, og difor er det just i rette stunda at Stortinget møtest i dag».

Av de enkelte spørsmål gjorde Koht først rede for forhandlingene med de krigførende om *handel* og *skipsart*. Regjeringen hadde søkt å hevde grunnsetningen om fortsettelse av *normal* handel i overensstemmelse med folkeretten. «Og dei krigførande, fyrst Tyskland, sia Storbritannia, sa seg viljuge til å gjera avtale om ein handelsskipnad på dette grunnlaget».

Men spørsmålet om *handelsflåten* virket inn i forhandlingene med England. Alt før krigsutbruddet hadde enkelte stater, således Belgia, Sveits og Uruguay, ønsket å bruke norske skip for å trygge sine tilførsler, men særlig visste man fra erfaringene i den før-

ste verdenskrig, at Storbritannia og Frankrike «ville freiste få så mykje som råd kunne vera av flåten vår i siteneste når det vart krig. Og det synte seg da og at straks i september månad (1939) kom kravet frå Storbritannia om å få frakte ein stor part av den norske handelsflåten. Skipsreiarane våre hadde frå fyrsten ingen hug til å lova bort skutene sine såleis med ein gong; dei visste at den britiske regjeringa hadde sett maksimalfrakter som ikkje gav rimeleg vinning for den britiske handelsflåten, og dei ville helst vente og sjå om ikkje Storbritannia skulle bli noydt til å by høgare frakter. Den norske regjeringa ville ikkje tvinga reiarane til å tinge om slik ein fraktavtale når dei sjølve helst ville vente, og dessutan måtte ho *ynskje å binde i hop bortfraktinga med forhandlinga om ein heil handelsskipnad, så landet vårt kunne få betre vilkår for handelen sin*. (Uthevet her.)

I slutten av september 1939 ble det sendt en delegasjon til London for å forhandle om de alminnelige vilkår for en fraktavtale, men «engelsmennene ville ikkje forhandle om nokon ting før dei hadde sjolve fraktavtalen grei». Det var uheldig ikke å ha en handelsavtale, «engelsmennene gjorde mykje ugagn for handelen vår med å ta skipa våre inn til havnene sine til ettersyn, og dei kom med fæle krav til reiarane og forretningsmennene våre om alt dei skulle binde seg til av plikter så framt dei skulle få lov til å føre last heim til landet».

Skipsrederne måtte ta opp særskilt forhandling i London om en fraktavtale, Norges Rederforbund sendte en delegasjon dit i annen halvdel av oktober, avtalen ble vedtatt av forbundet 20. november.

Frudag
17. 12. 48

103373

«Vi gikk ut ifrå at vi så samstundes skulle føre offisiell forhandling her i Oslo om ålmann handels-avtale, og den britiske regjeringa sa seg villig til det. Men eg må seia, at ho gjekk ikkje fram på heidersmanns vis mot Noreg i denne saka (uthevet her). For veke etter veke sette ho ut med å sende ombodsmenn til forhandlinga i Oslo, somtid på reint tomme grunnar, somtid med den grunngevinga at det teikna så låkt med forhandlinga i London om frakt-avtalen. Jamvel dagen før forhandlarane i London nådde fram til semje, fekk vi høyre i Oslo at det helst såg ut til brot. På den 11. en lukkast det for Storbritannia å koma til endes med forhandlinga om frakt-avtalen før det enda hadde komi forhandling i gang om handelsavtale». Handelsforhandlingene trakk ut, i begynnelsen av desember 1939 tok en ny norsk delegasjon fatt i London. «I den fyrste veka heldt no forhandlinga seg på det grunnlaget som på førehand var lagt, og det tyktes vera god von til å få i stand ein rimeleg avtale. Men så den 16. desember sprang ei bombe. Da la dei engelske forhandlarane fram eit heilt nytt program og ville bygge handelsavtalen på eit heilt nytt grunnlag». Koht gjorde så rede for kravet om nesten hel avbrytelse av norsk utførsel av næringsmidler til Tyskland, overensstemmende med redegjørelsen i Utenrikskomiteén 22. desember 1939 (gjengitt i min første artikkel). «Alt dette kom som eit slag for dei norske forhandlarane, og det er greitt at dei straks protesterte sterkt imot å føre handelsspørsmål over på slikt eit grunnlag. Men når det her galdt ein heilt ny politikk, så måtte Regjeringa gripe inn med føreteljingar i politisk form. Sendemannen vår i London har difor fyrst, den 19. desember, vori med til ministeren for økonomisk krigsførsel, og sia, den 27. desember, har han vori hos sjølve den britiske utanriksministeren. Han har i desse samtale haldi fram det politiske synspunktet at Noreg ikkje kan gå utafor nøytraliteten sin, og han har kunna vise til at slike krav som til Noreg har den britiske regjeringa ikkje reist til Sverige eller Danmark». — — — «Og når vi så spør kvifor ho vil setja så mykje strengare krav til oss enn til grannelanda våre, så får vi det kyniske svaret at det er for di ho reknar med at ho av reint geografiske grunnar har betre tak på oss, har lettare for å stenge den norske utalandshandelen. Det same har ho elles sagt til Island og, og ho vil stenge all handel mellom Island og Tyskland.»

Koht gjorde deretter rede for de britiske krav om garantier mot utførsel til Tyskland av varer som Norge innførte — om krigskontrabandespørsmålet m. m. Han klaget over den folkerettsstridige kontroll av posten til Norge, nevnte «at den britiske legasjon i Oslo har haldi i drift ein loynleg radio-sender i huset sitt her» (den kom forresten til nytte fra 9. april, idet legasjonen tok den med på flukten og formidlet forbindelsen med London). Det var også «mistanke om at den tyske legasjonen like eins har ein loynleg radio-sender i Oslo, men vi har ikkje noko prov for det enda».

Om den britiske noten av 6. januar sa Koht:

reist mot norsk nøytralitet, og i røynda ville det seia at Noreg skulle bli dregt inn i krigen. — — — «Og Tyskland ville utvilsamt gjera mottiltak av same slaget, — da var norsk område i full meining gjort til krigsområde.» Koht nevnte de norske protester og kong Haakons telegram til kong George personlig. «Eg må vedgå at eg ikkje kan fri meg for den mistanken at den britiske regjeringa beint fram har sett seg til føremål å drive oss inn i krigen. Ho seier stendig at vi godt kan bli verande nøytrale, men samstundes krev ho at vi skal hjelpe dei allierte mot Tyskland. Det var det som låg i kravet om handelssperring mot Tyskland, og det er dessuta med i spørsmålet om krigshjelp mot Russland. Men tiltaket med å vilja nytta norsk område for sjølve krigsførsla er det som aller mest ville vera i strid med nøytraliteten vår, og vi må protestere og verja oss mot dette så langt vi evner.»

Koht gikk deretter over til den finsk-

russiske krig og den russiske noten. Han sluttet således:

«Vi ser at vestmaktene på alle måtar vil ha oss til å hjelpe dei i den striden dei står i, og det blir kanskje snart umogleg å halda balansen mellom dei motsetningane som no er i strid i Europa. Det kan koma den stunda at det blir farleg å vera nøytral for di vi da kan koma i fiendskap til dei som meiner dei har bruk for oss og som i tilfelle ville hjelpe oss imot pågang frå andre kantar. — — — Framleis er det naudsynt for oss å halde oppe nøytralitetspolitikken vår så langt som vi kan. Men den russiske noten frå laurdagsmorgonen og det britiske trugsmålet frå laurdags kvelden (6. januar 1940) vitnar tydeleg om at det blir vandare dag for dag å få bli verande nøytral. Enda vil eg — meia eg har med desse sakene å gjera — stri for nøytraliteten så lenge det er mogleg. Kaldt og roleg får vi sjå på kvart enkelt spørsmål som melder seg, og dome etter det som synest oss tene landet til gagn, ikkje berre i den næraste stunda, men i ei lengere framtid. Vi vil ha fred for landet vårt, for freden er eit vilkår for framgang og folkelukke. Men vi må vera budde på at vi ikkje får lov til å vera i fred, og da må vi føre ein politikk som i det minste gjev oss von om å kunne berga det nasjonale sjølvstendet og fridomen vår.»

«Auswärtige Politik»s gjengivelse av Kohts tale var i det hele riktig. Tidsskriftet gjorde så rede for *Altmark-affæren* 16. februar 1940 og den norske protest, og gjengav et referat av J. Bull (den senere minister). Endelig omtaltes de alliertes note av 2. mars 1940 om gjennomreise av tropper til Finnland og den engelske mineutlegging 8. april 1940.

Det er å ønske at Stortingets presidentskap snarest mulig offentliggjør alle hemmelige stortingsforhandlinger.

Men vil ikke en eneste representant også ta opp kravet om at Utenriksdepartementet skal offentliggjøre i sin helhet alle dokumenter som kaster lys over den norske og den utenlandske politikk som trakk Norge inn i krigen? Utenriksdepartementet synes ikke å bry seg om mine gjentatte henstillinger, men et krav fra Stortinget vil virke.

JOHAN SCHARFFENBERG.

Sekretesser omkring norsk utenrikspolitikk.

Der skrives til Morgenbladet:

En journalist som har bedt utenriksdepartementet om å få lese eller låne et eksemplar av «Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk» har møtt avslag. Departementet finner for tiden ikke å kunne utlevere dokumentet, til tross for at der jo oftere er henvist til dette dokument, som ble til under Trygve Lies utenriksministertid i London.

Var det ikke en oppgave for Stortingets utenrikskomité å få dette og andre utenrikspolitiske dokumenter fra Londontiden offentliggjort? Man skulle jo tro at det norske folk har et krav på å bli gjort bekjent med iallfall hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk.

Morgenbladet 13.12.1948
nr. 292 side 2